

Јелена Д. Раца¹

О ЗБОРНИКУ НАУЧНИХ РАДОВА У ЧАСТ ПРОФ. ДР МИРКУ СКАКИЋУ

Биљана Бабић и др. (2023) *Зборник научних радова у част проф. др Мирку Скакићу*. Бања Лука, Филолошки факултет.

У издању Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци, у марту 2023. године изашао је зборник научних радова у част универзитетском професору Мирку Скакићу. Зборник је сачињен од радова професорових пријатеља, колега и студената, а његовој захтјевној и темељној изради приступили су професори Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци: проф. др Биљана Бабић, проф. др Славица Васиљевић Илић, проф. др Дијана Црњак и проф. др Мирјана Арежина. Поменути уредници додатни допринос дали су и кроз своје научне радове, фокусиране на своја подручја интересовања, те кроз посао рецензије пристиглих радова. Зборник је употпуњен и опширним прилогом библиографији Мирка Скакића који је израдила Јелена Јањић, а издање зборника помогло је Министарство за научнотехнолошки развој, високо образовање и информационо друштво.

На почетку зборника назначена је Скакићева библиографија, испраћена прецизним подацима који стављају фокус на професоров научноистраживачки рад. Поред почетне збирке пјесама *Траве увијек расту*, Мирко Скакић оставио је и једанаест студија посвећених књижевном раду Меше Селимовића, за којег се током своје академске каријере нарочито интересовао. Уредници зборника су, након професоровог животописа, саставили и опширан предговор у којем су, укратко, сумирали радове објављене у зборнику, а потом су посебно нагласили и професорова залагања за оснивање Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци и Студијског програма српског језика и књижевности.

Када је ријеч о садржају овог зборника, чине га научни радови распоређени у два поглавља. Састављен од четрнаест радова, зборник је обогаћен достигнућима из средњовјековне, дубровачке, те српске књижевности XVIII и XX

¹ Ауторка је студенткиња мастер студија на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци. Имејл-адреса: jelena.raca@student.ff.unibl.org

вијека, а чине га и теме из области српског језика. Отвара га рад Томислава Јовановића у којем се прати апокриф *Јосифова повест* у три српска преписа. Апокриф је свједочанство Јосифа из Ариматеје о томе како је измолио од Пилата да скине са крста распетог Христа те да га сахрани. Аутор се реферише и на Јосифов лик у *Новом завјету*, а потом цитира примјере из четири јеванђеља. Значајно мјесто у апокрифу, како аутор наглашава, имају и два разбојника, доведена пред Пилатов суд усљед почињених злодјела и крвопролића, а њихови поступци приказани су и у јеванђељима. Пажњу у овом раду Јовановић је посветио и дијелу апокрифа који се тиче Јудине издаје Исуса, те запажа и одређено одступање које се односи на Јудино покајање и самоубиство вјешањем у *Јеванђељу по Матеју*. Са друге стране, аутор фокус усмјерава поново на разбојнике и сматра како ова два лика представљају неку врсту карактерне равнотеже. Будући да се један од разбојника покајао, Дизмас ће, као и Јосиф накнадно, пратити Исуса све до Галилеје, а њихово путовање добиће облик кратког путописа са примјесима чудесног. Завршница рада усмјерена је на пронађене преписе овог текста које аутор упоређује, након чега истиче морфолошка одступања и лексичка мимоилажења. Сваки од три текста носи одређене посебности, а приложена је и *Јосифова повест* према првом препису, са упоредним праћењем разлика у остала два преписа.

Наташа Половина и Светлана Томин у коауторству проучавају српске средњовјесковне повеље и прате аутобиографске исказе ликова. Они су најочљивији у правним документима насталим у дворским канцеларијама владара и високих феудалаца јер су, разумљиво, имали доста развијенију индивидуалну свијест. Посебно су упечатљиве владарске повеље, кроз које се јасно изражавају претензије тадашњих владара. Тако су ауторке примијетиле низ истих појава и мотива, поменутих у контексту самопредстављања владара, што се нарочито мијења са владавином Стефана Душана. У својим повељама цар Душан помиње и супругу Јелену, те признаје и потврђује њену важну улогу у дипломатском животу. Такав случај ауторке сматрају директном посљедицом византијског утицаја. Колику је функцију имала у тадашњем периоду, показује и карејска хрисовуља у којој се поменутој владарки допушта и ктиторство келије. Царица Јелена поменута је, уз сина, и у чувеном Душановом *Законику*, а такво истицање и вредновање улоге жене одговара византијским представама о владарском пару који је готово равноправан. Међутим, поред оваквог владарског пара, ауторке су издвојиле и остале примјере гдје се у повељама одаје признање супругама. У *Повељи кнеза Лазара* помиње се кнегиња Милица, а жена је присутна и у повељама краља Стефана Дабише, као и у три документа

деспота Ђурђа Бранковића. Циљ је, како ауторке претпостављају, доказивање комплементарности владарског пара, а поменута улога жене у важним дипломатским и ктиторским активности показује да су оне у средњем вијеку имале значајну улогу.

У библиотеци Епархије пакрачко-славонске сачуване су старе рукописне и штампане књиге, иако је ова библиотека у XX вијеку често доживљавала несрећну судбину. Славица Васиљевић Илић у раду *Св. Сава у старим рукописним и штампаним књигама библиотеке Епархије пакрачко-славонске у Паkraцу* првенствено прати податке о првим православним Србима на простору Славоније, као и развој и напредак поменуте епархије. Епископ Кирил Живковић сматра се оснивачем пакрачке библиотеке, док су наредни епископи, поред поменутог оснивача, богатали библиотечки фонд. Када је ријеч о тренутном библиотечком фонду, постоји четрдесет шест старих рукописних књига, од којих су највише заступљене богослужбене, а мањи број је богословских, васпитних и правних. Читањем постојећих књига ауторка је утврдила доминантност помињања српских светитеља, од којих је највише заступљен Св. Сава. Поред тропара и кондака, посебну пажњу ауторка је посветила рукописима у којима је исписана служба Св. Сави. Пошто су пронађена три рукописа, Васиљевић Илић их међусобно упоређује, открива постојеће разлике, те их поткрепљује конкретним примјерима. Како закључује, постојећи рукописи доказ су значајне заступљености култа српских светитеља.

Злата Бојовић у раду *Херцеговина и Босна XV и XVI века у делима дубровачких писаца и у документима* испитује историјске околности које су утицале на трајну везу Дубровника са хумским и босанским живљем. Њихове везе преплићу се већ у XIII вијеку, а о блиским везама свједоче, како ауторка истиче, и дубровачка историографска дјела попут *Коментара о мојем времену* Лудовика Цријевића Туберона и *Краљевства Словена* Мавра Орбина. Цријевић у својој студији провлачи и епизоду о оснивачу Дубровника, Павлимиру, а не заоставља ни причу о Стјепану Вукчићу Косачи, босанском војводи. Очигледно је интересовање за Босну, што је показао и Орбин, који је први успоставио обимне, цјеловите представе о Босни и Хуму. Дубровник су касније населиле богате и угледне породице из Босне и Хума, попут Гучетића, Кривоносића и Бандуревића. Овај град одржавао је добре везе и са Сребреницом, те су најбогатији житељи тог мјеста добили могућност да буду примљени у дубровачко друштво. Чак су, према ријечима ауторке, и дубровачки трговачки каравани путовали преко херцеговачког и босанског залеђа, што је истакао Јакета Палмотић у свом епу *Дубровник поновљен*. Јака веза Херцеговине и Босне одра-

зила се и на књижевност, па је тако Бојовић издвојила лик Станца из чувене Држићеве фарсе *Новела од Станца*, а своје херцеговачко поријекло има и катунар присутан у Сасиновој *Малахној комедији од тира*. Уврштени су у овај рад и дијелови из Цријевићевих *Коментара* који говоре о тешком периоду Дубровника под турском влашћу, чега се, како ауторка пише, и сам Мавро Ветрановић прибојавао. Исте слутње о пољубаној слободи и вјери описао је и Антун Сасин у спјеву *Разбоје од Турака*, гаје издаваја погинуле војнике из Босне. Међутим, наведени примјери поменути су како би се додатно потврдила блискост Дубровачке републике са херцеговачком залеђем и Босном.

Велики број радова у овом зборнику фокусиран је на рагузеологију, па тако Мирјана Арежина доказује коријене мизогиније у старој дубровачкој књижевности, видљиве већ у раној петраркистичкој поезији. Таква поезија била је обиљежена духом Петраркиног *Канџонијера*, у којем се потпуно поштовала структура овог књижевног дјела. У прегршти мотива из ране петраркистичке поезије изразито је доминантан идеал женске љепоте. 'Освјетљавање појма љепоте као засебне, карактеристичне и важне димензије петраркистичке поезије важно је јер од његовог разумијевања у великог мјери зависи и разумијевање ове поезије.' (124) Поред опширног и детаљног приказа љепоте, ауторка пише како је драга извор пјесникових патњи, али се, у исто вријеме, појављује као хладна, немилосрдна и злог језика. Тако је успостављена својеврсна антитеза у опису њеног изгледа и понашања. Посебно је наглашена рефлексивно-моралистичка пјесма *Шта може новац*, обојена мизогинским цртама жене која заводи младог мушкарца, а такав поступак навео је Менчетића да јој упуту погрдне ријечи. Врхунац мизогиније Арежина проналази у пјесми *Мрзим на жене и нећу да игда о којој добро говорим*, у којој пјесник покушава да дјелује утилитаристички те савјетује мушкарце да се не препуштају љубави. У Држићевој еклоги *Радмио и Љубмир* ауторка је примијетила подсмивавање женским сузама, док у пјесми *О динару* издаваја женску похлепу. Оваквим аргументовањем показани су зачеци мизогиније у раној дубровачкој петраркистичкој поезији, што ће нарочито доћи до изражаја у књижевности барокног периода.

Истраживање дубровачке књижевности Драгољуба Павловића, књижевног историчара, било је основа за настанак рада Невене Варнице у којем проучава Павловићево виђење дубровачке мелодраме. У студији *Мелодрама и почеци опере у старом Дубровнику*, ауторка наводи како је Павловић успио да докаже да се овај жанр усталио прије у Дубровнику него у Француској и Енглеској. Будући да се мелодрама појавила и развила у Италији, Павловић развој жанра везује за италијанског композитора Клаудија Монтевердија, који је успоставио

склад између музике и писане ријечи. Под јаким италијанским утицајем, и дубровачка књижевност започиње са преводима италијанских мелодрама, да би, убрзо, дошло и до писања оригиналних дјела. Међутим, иако је музика значајан дио мелодраме, ауторка прихвата Павловићев став да се у Дубровнику није много полагало на оригиналност музичког дијела драме, због чега се никада нису наводила имена композитора. Будући да је Павловић писао о мелодрами и са књижевне стране, ауторка преноси како је опажао да у њој постоји доста мањкавости будући да се није много пажње посвећивало књижевним квалитетима дјела, већ је акценат био на музици и сценским ефектима. Када је већ јењавала свеprisутност мелодраме, она је полако прелазила у оперу, али је развитак овог драмског жанра довољан доказ да је Дубровачка република ишла у корак са великим европским културним центрима.

У раду *Салко Назечић о дубровачкој књижевности* Јелена Раца посвећује пажњу заоставштини аутора који је оставио писани траг о књижевноисторијским приликама у старом Дубровнику. Ауторка је представила све радове поменутог професора, прати их хронолошким редослиједом, те показује како се у првом раду Назечић фокусирао на двије драме маргинализованог писца Цива Гучетића Млађег. Пронађени су радови посвећени и Игњату Ђурђевићу, а у њима се откривају непознати детаљи из биографије овог пјесника и његових родитеља. Укратко је објашњена Ђурђевићева збирка *Муза сичилијанска*, а приређивање ове збирке утолико је веће јер је читаоцима освијетљен и непознат дио пишчевог стваралаштва. Поред интересовања за књижевност, један Назечићев рад намијењен је детаљима о оснивању задужбине Collegium Orthodoxum, у којем је описана намјера породице Будиславић да се оснује колегијум са сједиштем у Дубровнику, из којег ће излазити школовани клерици. У раду о Марину Држићу, Назечић је, према ријечима ауторке, на примјеру пишчевих најбољих драма доказао Држића као вјештог сликара цјелокупног дубровачког друштва. Посљедња студија *Из наше народне епике* представља проширену слику развоја хајдучије на простору Дубровника те њену заступљеност у књижевности. Ауторка укратко коментарише свако поглавље, те примјечује како се постојећи архивски документи додатно допуњавају кроз народну пјесму, обогачену новим, аутентичним материјалом.

Издвојен је и писац из српске књижевности XVIII вијека, а Никола Грдинић тумачи поетику и књижевноумјетничка својства Захарија Орфелина. Будући да је Орфелин имао посебан манир у стварању својих пјесама, и када је преузимао одређене изворе, успио је да задржи оригиналност, односно ‘он их преосмишљава у контексту својих стихова’ (170). Аутор се фокусирао и на

спољашњу страну пјесме, па тако проучава строфу, стихове, риме и језик којим је Орфелин писао, а уочен је и естетски моменат будући да је пјесник водио рачуна да стихови буду лијепи, звучни и прикладног ритма. Када је ријеч о композицији, Грдинић сматра како је она рапсодична, тачније, састављена од дијелова обликованих на различите начине. Рапсодични манир у његовим пјесмама никада није исти, већ постоји више различитих извора рапсодичности. На крају рада Грдинић се посвећује поетолошкој карактеризацији, а Орфелинови ставови сагледавају се у начину на који се односи према стварању умјетничког дјела, релацији коју умјетничко дјело успоставља према стварности и према публици. У тој хијерархији пјеснику је била најважнија релација према публици. На основу свега издвојеног, Грдинић сматра како је Орфелинова поезија књижевност новог историјског типа, барокно-класицистичка, са просвјетитељским идејним ставом.

Бранко Тошовић је, као и многи књижевни критичари, примијетио Андрићеву опчињеност Дубровником. У свом раду *Андрићев криолско-калидемски сусрет Босне и Дубровника*, на примјеру пет приповиједака, аутор проналази занимљиве антитезе у виђењу два поменута простора. У првој приповиједи *Предвечерњи час* аутор запажа доминантне опозиције Босна – Дубровник, хладноћа – топлина, сјевер – југ, гдје хладноћа представља параван за истицање грубости, индиферентности и одсутности босанских људи у односу на становнике Дубровника. Разлика је уочљива и у годишњим добима, а контраст између два народа појачан је ликом Дражеслава Бојића и лијепе младе Дубровкиње. У њеном лику, како пише Тошовић, писац провлачи значај љепоте у животу, поготово оне љепоте која је неухватљива, недокучива. Наговјештај разлика у годишњим добима између два ‘свијета’ посебно је наглашен у приповиједи *Вејавица*, гдје се кроз опис дубровачке зиме карактерише непредвидљивост и неодређеност босанског човјека, а дубровачка вијавица умјетнички је представљена у косој босанској и неискривљеној приморској перспективи. Кроз *Два записа босанског писара Дражеслава*, Андрић је сударио хладну Босну и топли простор Дубровника, а такав сусрет хладне зиме у Босни и топлог Дубровника завршен је кратком причом *Рањеник у селу*. Међутим, Тошовић примјећује једну разлику у посљедњој приповиједи која се односи на то да овај пут Дубровчани посјећују каменито херцеговачко село. Ту антитезу два простора Андрић је проткао и кроз своју поезију. Дубровник му је до краја гријао душу, али то не значи да је неправду наносио својој Босни, већ је, према Тошовићевим ријечима, писац ‘на свој начин волио оба простора па је имао право да се који пут намршти у писању приче о њима’ (236).

Кроз роман *Уста ми пуна вишања* Александра Танурџића, Гордана Покрајац испитала је и понудила нека нова тумачења у схватању битних тема и мотива овог дјела. Анализом романа примијетила је уношење старозавјетне поруке пророка Јеремије из VII вијека прије нове ере. У роману ће се нарочито издвојити два свештеника, те кроз првог, Љубу, ауторка примјећује директну критику необразованости свештенства због неразумијевања порука из *Књиге Проповједникове*. Одростање другог свештеника, младог Стефана, у Љубиној туробној кући, примјер је који асоцира на аветињске дворце из 'готских романа' XVIII вијека, а таква средина утицала је и на скученост овог лика. Стефан осјећа гађење према средини у којој обитава, што га приближава хамлетовској жељи да се одвоји од Данске. Стефанову бескрајну пометњу Покрајац везује за вртоглаву висину Вавилонске куле, која је морала бити урушена јер се човјек хтио мјерити с Богом. Његово осјећање гађења према животу кулминира кроз суицидне мисли које га никако не напуштају, а такво безнађе ауторка је повезала са Дантеовим *Паклом*. Поред већ поменуте сличности са Шекспировим *Хамлетом*, Стефанова визија утопљеног Јакова повезана је са призором утопљене Офелије. Сliku хармоничне и грациозне Јаковљеве љепоте, ауторка је повезала са изгледом младића и у Мановој *Смрти у Венецији*. Присутна је и занимљива опозиција Мановог лика Дедалуса из *Портрета умјетника у младости*, који се ослобађа свих стега, док им Љубо, управо супротно, робује. У новом слоју тумачења пронађена је повезница и са Достојевским, гдје Покрајац прави спону између Стефанових добрих, хришћанских поступака и добротинства Аљоше Карамазова, а у једном дијелу романа Стефанов лик директно алудира на Раскољникова и његов чин убиства.

Друго поглавље зборника, посвећеног језичким темама, отвара рад Биљане Бабић *О старим српским записима и натписима манастира Гоминице према Љ. Стојановићу*. Манастир датира још из XIV вијека, а већ од XVI и XVII вијека монаси се баве преписивачким радом. Стојановићеву збирку чини шест књига, нотираних у временском периоду од 1598. до 1891. године. Када је ријеч о садржају рукописа, ауторка објашњава како су испуњени детаљима о страдању манастира због Турака, каснијем обнављању Гомионице, али и ратовима који су вођени. Иако су писани ћирилицом, Биљана Бабић пише да су неке ријечи забиљежене и грчким алфабетом. Други дио рада намијењен је графички, а ауторка тврди како овакву заоставштину карактерише вриједна културно-историјска грађа, те је она доказ вишевијековног континуитета ћирилице на том подручју.

На примјеру чувене поеме *Стојанка мајка Кнежополка* Радмило Маројевић успоставио је реконструкцију и опис пјесничке структуре са версолшког становишта. На почетку је стављен фокус на прозодију штампаног канонског издања поеме из 1945, гдје аутор указује на грешке у означавању акцената. Међутим, поред почетне прозодије, нарочита пажња посвећена је версификацији поеме. У погледу метрике и ритмике, стихове карактерише једна прозодијско-интонациона и једна тонска одлика. Кључна је тротактност, са појединим стиховима који се појављују и као двотактни, а прате их бројни запјевни и припјевни. Рима је, како аутор пише, разноврсна и богата, примјећује се леонинска и таутолошка, парна, обгрљена и дистантна рима, док се, од звучних понављања, поред асонанце и алитерације, издвајају анафора и епифора.

Драгомир Козомара проучава преношење акцената на проклитике у говору села Бастаса, близу Босанског Грахова. Некада поприлично насељено мјесто сада чини свега осам становника. О свом поријеклу становници мало шта знају, док аутор истиче да по говору припадају источној скупини сјеверозападног огранка источнохерцеговачког дијалекта. Када је ријеч о прозодијским особинама, село Бастаси има новоштокавски четвороакценатски систем, његова дистрибуција је новоштокавска, а одступања овог говора подударују се са одступањима од прозодијске нормe српског језика. Козомара кроз мноштво примјера показује преношење акцената на проклитике са именица, придјева, замјеница, бројева, глагола и прилога, а његово истраживање резултат је прикупљања грађе у посљедњих двадесет година.

У раду *Дијалoшка цитација у роману Дервиш и смрт* Срето Танасић истражује Селимовићев вид туђег говора. Према његовим ријечима, 'цитација настаје у другој реплици, представља конститутивни елеменат дијалога и има велики значај у синтакси дијалога' (337). Ова појава понајвише је карактеристична за разговорни и књижевноумјетнички функционални стил. Поред дефинисања овог појма, Танасић издваја и три вида дијалoшке цитације и наводи конкретне примјере који ће најбоље објаснити сваки од начина. Уочено је постојање првог типа цитације, гдје се туђа ријеч уклапа на ново мјесто, али је говорник не усваја и она само служи за изношење субјективног става аутора друге реплике према садржају прве. Други вид, цитатна питања, означавају реакцију на претходну реплику, почињу обично упитном замјеницом, а овај вид је значајан јер се кроз њега врши карактеризација ликова. Трећи вид, познат као контрастна негација, није уочен, а аутор закључује како дијалoшка цитација представља важно средство за сликање ликова у битним ситуацијама.

Овај зборник настао је како би се професору Скакићу одале заслуге за све што је остварио у својој богатој академској каријери. Вриједност поменутог зборника огледа се понајвише у томе што ће млађе генерације бити упућене у ширу слику професоровог научноистраживачког рада, али је битно истаћи да су, кроз радове професорових пријатеља, колега и студената, понуђена нова достигнућа на пољу проучавања српског језика и књижевности. Остаје нада да ће зборници оваквог типа постати традиција којом ће се одавати признање онима који су га истински заслужили, не само преданим научноистраживачким радом него и несебичним помагањем у образовању неких нових научника и интелектуалаца.